

исследования экклезионимов и определяется место этого класса онимов в украинском ономастиконе.

Ключевые слова: экклезионим, агнионим, топоним, микротопоним, урбаноним.

Summary

The article focuses on the state of research of ecclesionyms in modern linguistics. The main aspects of the study of ecclesionyms are analyzed and the status of this class of personal names in Ukrainian is identified.

Key words: ecclesionym, agionym, toponym, microtoponym, urbanonym.

УДК 81'373.21:821.161.2

Ліщук Т. Д.

Хмельницький національний університет

СПЕЦИФІКА ТОПОНІМІВ У РОМАНІ Ю. АНДРУХОВИЧА „РЕКРЕАЦІЇ”

Важливим напрямом як вітчизняного, так і зарубіжного мовознавства є дослідження власних найменувань. Різномасштабний аналіз номінативних одиниць у лінгвістиці зумовлений своєрідністю реалізації онімів у мові й мовленні. Питання ономастики художніх творів та її ролі в тексті, співвідношення поетичного і реального антропонімікону досліджували С. І. Зінін, В. Н. Михайлов, О. І. Фоякова, процеси номінації – В. М. Калінкін, М. Е. Рут, А. В. Суперанська, поетику власних імен – В. М. Калінкін, Е. Б. Магазаник, В. А. Кухаренко, Л. М. Щетинін, конотації онімів – Є. С. Отін, питання стилістики антропонімів у художній мові – В. В. Виноградов, Ю. О. Карпенко, В. А. Никонов, М. К. Фролов та інші [8, с. 1].

Власні назви, або оніми, вважаються мовною універсалією, оскільки вони наявні майже в усіх мовах світу, функціонують із давніх часів, вживаються масово, демонструють спільність своїх основних ознак. Такі закономірності свідчать „про єдині принципи номінації індивідуалізованих об'єктів і про єдність еволюції іменних систем” [5, с. 93].

Протягом останніх десятиріч у вітчизняній лінгвістиці досліджено онімікон П. Куліша, М. Коцюбинського, Лесі Українки, В. Винниченка, М. Хвильового, Ю. Яновського, Л. Костенко, О. Гончара, В. Дрозда, Яра

Славутича, Є. Маланюка, А. Вознесенського та Є. Свтушенка. Проте ідіостилі письменників-постмодерністів тільки починають ставати об'єктами дослідження, особливо в галузі ономастики, що й зумовлює актуальність теми нашої розвідки.

У сучасній українській постмодерній літературі можна назвати кількох авторів, що не тільки пишуть для „втаємничених”, але й здобули прихильність значної читацької аудиторії як в Україні, так і за її межами. У цьому переліку буде й ім'я Юрія Андруховича, відомого поета, прозаїка, есеїста, без перебільшення сучасного класика. Визначальний напрям творчості Ю. Андруховича – постмодернізм, для якого характерне руйнування ілюзій, еклектика (змішування світоглядних ідей, поглядів, стилів), потяг до архаїки, колективного підсвідомого, ігровий стиль, інтертекстуальність тощо.

Метою нашої роботи є дослідження топонімів у романі „Рекреації” Ю. Андруховича. Вивчення онімів, які використовують письменники у своїх творах, є досить цікавим та актуальним завданням, адже творення цих одиниць не зумовлюється безпосередньо історичним розвитком, як у реальній ономастиці, а залежить від волі автора, його художнього задуму. Власні назви у художніх творах виконують стилістичну функцію і беруть участь у творенні образів.

З опрацьованих нами топонімів було виявлено, що на **хороніми** (назви країв і країн) припадає 20,45 % (*Україна, Росія, Швейцарія, Казахстан тощо*), на **ойконіми** – 38,64 %, причому з них власне авторських – 17,65 %, (*Чортопіль, Сільце, Красностав*) та реально існуючих – 82,35 % (*Київ, Львів, Шепетівка, Варшава*); **годоніми** – 11,36 % (*вулиці Дзержинського, Понятовського*), **агороніми** – 4,54 % (*площа Воскресіння, площа Ринок*), **скопулоніми** – 2,27 % (*Писана Скала*), **гідроніми**, зокрема **потамоніми** – 2,27 % (*Річка*), **мінус-ороніми** – 2,27 % (*урочище Сільце*).

Усі події в романі відбуваються у досить містичному та загадковому місті **Чортополі**. На думку деяких дослідників, це місто насправді неіснуюче і вигадане самим автором. Уже сама назва вказує на щось пекельне, в чому ми пересвідчуємося, простеживши за образами дороги, ресторану, борделю, маєтку та балу, які є у місті і пов'язані між собою карнавальністю, а також персонаж пан Попель, який має демонічні ознаки. Виходячи з цього, ми можемо припустити, що Ю. Андрухович вигадує таку назву міста, щоб підкреслити усі потойбічні риси і події, які

відбуваються у ньому під час Свята Воскресаючого Духу. Топонім Чортопіль утворений морфологічним способом, основоскладанням: від слів *чорт* – персонаж слов'янської міфології та *поліс „місто”*, тобто „*чортове місто*” (подібно до творення міста Сімферополь – від д.-гр. *сімферо* – „збирати до купи, з'єднувати” і *поліс „місто”*), або ж подібно до творення топоніма Тернопіль (від „тернове поле”), тобто **Чортопіль** – „*чортове поле*”. Друге припущення є більш імовірним, оскільки в основі простежується чергування **о** з **і** (*поле – -ніль*).

З роману ми можемо приблизно уявити місце розташування цього міста: „*Чортопіль зусібіч оточений горами*” [1, с. 148], а також підказка автора про те, що потяг проїжджає через Львів, дає нам змогу припустити, що це Західна Україна (Львівська або Івано-Франківська область). З давніх часів і до сьогодні в Галицькому районі Івано-Франківської області на високому лівому березі Дністра розташоване село (давніше містечко) Маріямпіль, на території якого колись було селище Чорнопіль. Разом із сусідніми осадами Чешибісами (сучасний Єзупіль) та Вовчковом воно утворювало куц поселень, що уособлювали у своїх найменуваннях демонічні сили. Деякі дослідники висунули припущення, що ці топоніми могли виникнути тільки в дохристиянську епоху: за язичницькими віруваннями, подібні назви служили своєрідними заклинаннями, що відвертали увагу злих духів, які могли наробити шкоди мешканцям. На думку івано-франківського краєзнавця Р. Гандзюка, причина появи таких топонімів полягає в тому, що мешканці Чорнополя, Вовчкова та Чешибісів не приймали християнства, а дотримувалися поганських традицій та обрядів. Християни називали місця, де оселялися такі люди, нечестивими термінами [2]. Отож, так чи інакше, топонім Чорнопіль пов'язаний із містиком.

Поблизу Чортополя знаходилося ще два поселення: урочище **Сільце** (мінус-оронім препунтонім), де колись був присілок, з якого були вивезені діди Гриця Штундери, та **Красностав**. На нашу думку, онім **Сільце** є демінутивною формою слова *селище, село*; або, за зразком інших подібних топонімів, воно утворене від слова *засідка*, тобто „*сильце*”. Можливо, що ця версія також має право на існування, адже в романі вказується, що Сільце знаходилось в лісі, було оточене горами, здавна там жили войовничі люди: „*наших хлопців воліли не зачіпати, бо вони навіть у Чортополі на Ринку могли кого хочеш відмагуляти, на танці ходили з ножами...*”

[1, с. 185]. Можливо, дійсно, мешканці присілка намагалися утворити для себе оборонний пункт, який був для них своєрідною фортецею від жителів міста. Ойконім **Красностав** [1, с. 184], імовірно, утворився способом основоскладанням від назви ставка, навколо якого було засноване село, – „**Красний став**”, тобто в основі лежить *локативна мотивація* (виявлення місцеперебування якогось об'єкта [5, с. 420].

Поряд із цими ойконімами спостерігаємо також назви реально існуючих українських міст (21,43 %), утворені на основі *посесивної мотивації* (оніми характеризують денотата за правом власності на нього [7, с. 448]): **Київ** (від імені засновника *Кия*), **Львів** (утворений від давньоруського імені *Львь*) та **Шепетівка** (за однією із версій, назва походить від антропоніма *Шенот, Шенім*, що згодом за допомогою суфікс **-івк(а)** видозмінилася на сучасну).

Крім цього, автор згадує назви зарубіжних міст (78,57 %), серед яких австрійські (*Зальцбург, Відень*), швейцарські (*Женева, Люцерн*), російські (*Москва, Ленінград* (сучасний Санкт-Петербург)), бельгійське (*Брюссель*), польське (*Варшава*), португальське (*Валенса*), казахське (*Караганда*), узбецьке (*Ферган*).

У романі Ю. Андрухович використовує також низку „чортопільських” **годонімів** – назв вулиць (у містах) [3, с. 64]. В основі 60 % цих найменувань лежить *меморіальна мотивація* (оніми увічнюють пам'ять людей, події або інші реалії і цим самим частково уподібнюються до патріотичних [7, с. 448]): *вул. Дзержинського* [1, с. 160] (в честь радянського державного діяча, революціонера, засновника ВЧК), *вул. Івана Хрестителя* [7, с. 190] (в честь святого, „здійснювача ритуального очищення водою”), *вул. Понятовського* [1, с. 183] (в честь останнього короля Речі Посполитої); у 20 % – *асоціативна мотивація* (власні назви виникають за аналогією до інших назв або реалій, подібність до яких є переважно індивідуальною, як і ті асоціації, які встановлюються або можуть бути встановлені в кожному конкретному випадку [7, с. 454]): *вул. Сакраменток* [1, с. 182] (подібно до назви львівського костела Сакраменток); та у 20 % – *квалітативна мотивація* (власні назви, що виникли на основі різних характерних ознак: як зовнішніх, так і внутрішніх [7, с. 459]): *вул. Тиха* [1, с. 183] (знаходилася на околиці міста, тому, ймовірно, була малолюдною).

Щодо **агоронімів** – назв площ у містах – то у творі згадується *площа Воскресіння*, назва якої пов'язана з тим, що на ній розташована однойменна церква, та *площа Ринок*, найменування якої вказує на безпосереднє її призначення, тобто там розташоване місце для торгівлі – ринок.

Стосовно **гідронімів**, то ними є „власна назва будь-якого водного об'єкта, природного або створеного людиною, зокрема океанонім, пелагонім, лімнонім, потамонім, гелонім” [5, с. 48 – 49]. У романі виявлено один **потамонім** („власна назва будь-якої річки” [5, с. 108] – *Річка* [1, с. 150], утворений лексико-семантичним способом від загальної назви „ріка”.

Скопулоніми – власні назви гірських вершин, піків, стрімчаків [6, с. 91]. У романі Ю. Андрухович часто згадує про скелю, повз яку проїжджають туристи перед Чортополем, це *Писана Скала*. Сам автор словами одного з головних героїв Гриця Штундери дає пояснення, чому вона так називається: „Зверніть увагу на той мальований камінь, що навис над дорогою...” [1, с. 156], тобто можна говорити про квалітативну мотивацію оніма.

Щодо **мінус-оронімів**, то це назви об'єктів рельєфу, які знаходяться нижче рівня моря або доквілля: яри, провалля, ущелини тощо [7, с. 89]. У романі згадується урочище **Сільце**, яке отримало свою назву тому, що там знаходилось зруйноване селище з аналогічною назвою.

Отже, опрацювавши та проаналізувавши усі топоніми, наявні в романі „Рекреації”, ми можемо прийти до висновку, що автор за допомогою цих онімів намагався повністю передати усю ідею та суть твору. Адже Ю. Андрухович змальовує Свято Воскресаючого Духу, яке відбувається у наповненому містикою пекельному Чортополі. Автор прагне воскресити дух українського народу, його історичну спадщину та культуру в образі митців слова, відомих тогочасних письменників та юних студентів, які цілими вагонами їдуть на свято у вишитих сорочках. Саме власні найменування й уособлюють тут, на нашу думку, весь цвіт нації, її минуле і майбутнє.

Аналіз топонімікону в романі Ю. Андруховича дозволяє стверджувати, що письменник не використовував випадкових онімів, а усі вони мають суттєве художнє навантаження, виконуючи функцію не тільки локально-темпорального ідентифікатора, а й певного символічного переосмислення.

У перспективі плануємо дослідити опозицію „антропонім – зовнішність людини” в ідіостилі Ю. Андруховича.

Список використаної літератури

1. „Бу-ба-бу” (Юрій Андрухович, Олександр Неборак, Віктор Неборак): Вибрані твори: Поезія, проза, есеїстика / авторський проект, упоряд., бібліограф. Відомості та прим. Василя Габора. – Львів : ЛА „Піраміда”, 2008. – 392 с.

2. Маріямпіль – місто Марії: Походження назви села, його попередників та мікротопонімів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mariampil.if.ua/history/2-taxonomy.html>

3. Німчук В. В. Українська ономастична термінологія: (Проект) / В. В. Німчук // Повідомлення Української ономастичної комісії. – К. : Наукова думка, 1966. – Випуск 1. – С. 24–43.

4. Особливості фірмонімів міста Коломиї. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://referatu.com.ua/oldreferats/128/122045/?page=0>

5. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская. – М., 1978. – 198 с.

6. Сучасний словник іншомовних слів / уклали: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. – К. : Довіра, 2006. – 789 с.

7. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови : монографія / М. М. Торчинський. – Хмельницький : Авіст, 2008. – 548 с.

8. Яцура О. П. Антропонімікон сучасних поетичних і прозових творів А. Вознесенського та Є. Євтушенка (структурно-функціональний аспект) : автореф. ... канд. філол. наук : 10.02.02 – російська мова / О. П. Яцура. – К., 2009. – 22 с.

Анотація

У статті аналізуються особливості функціонування і творення онімів, які використовує Ю. Андрухович у романі „Рекреації”. Виявлено, що власні назви у творі виконують стилістичну функцію і беруть участь у творенні образів. Тому дослідження таких топонімів дає змогу краще зрозуміти задум та ідею твору.

Ключові слова: ономастика, власна назва, топонім, мотивація, словотвір.

Аннотация

В статье анализируются особенности функционирования и образования онимов, используемых Ю. Андруховичем в романе „Рекреации”.

Обнаружено, что имена в произведении выполняют стилистическую функцию и участвуют в создании образов. Поэтому исследования таких топонимов позволяет лучше понять замысел и идею произведения.

Ключевые слова: ономастика, имя собственное, топоним, мотивация, словообразование.

Summary

The article analyzes the characteristics and functioning of the dumb creation that uses Y. Andrukhovich novel „Recreation”. It was found that proper names in the work performed stylistic function and participate in the creation of images. Therefore, the study of names you can better understand the concept and the idea of the work.

Key words: *onomastics, proper name, place name, motivation, derivation.*

УДК 81'373.2: 81'371

Лукаш Г. П.

Донецкий национальный университет

ПЕРИФРАЗА В КОНОТОНІМІЇ

Процес перифразування базується на внутрішній властивості мови, що полягає в можливості втілити одне й те саме значення різними способами. Перифраза позначає і характеризує об'єкт (явище), виділяючи одну з таких ознак, яка є актуальною в момент самого мовлення. Отже, „перифраза становить собою тотожність двох лексичних одиниць, які ґрунтуються на тотожності їх референтів, що виявляється в ставленні до певної ситуації за допомогою двох пропозицій, одна з яких включає одну з цих одиниць, а інша – в тій же синтаксичній функції – іншу” [6, с. 203]. Перифрази пов'язані між собою кореферентністю, і мовці ніби у діалозі описують одну й ту ж річ із різних поглядів [там само, с. 201].

На сьогодні в лінгвістиці сформувалися дві точки зору на перифрастичний зворот. Вони пов'язані: 1) зі сприйняттям перифрази як стилістичної фігури; 2) – як одиниці номінації. Перша, вузька, традиційна, її також називають стилістичною, бере свій початок від класичної літератури і вчення О. Потебні про естетичну природу художнього слова (Л. Булаховський, Д. Вовчок, О. Кожин, Є. Макаренко, Г. Моложай, Л. Синельникова тощо). Так, у Великому тлумачному